

Тема 1. Особливості сучасного етапу транснаціоналізації світової економіки

1. Економічний глобалізм і процеси інтернаціоналізації.
2. Етапи інтернаціоналізації та дуалістична концепція інтернаціонального процесу.
3. Суть і основні риси транснаціоналізації.
4. Визначення ТНК та їх роль в міжнародному бізнесі.

Основні терміни та поняття:

Економічний глобалізм. Причини глобалізації. Переваги та недоліки від глобалізації для промислово розвинених країн. Міжнародний поділ праці. Ознаки МПП. Інтернаціоналізація процесу виробництва. Стадії інтернаціоналізаційного процесу. Дуалістична концепція процесу інтернаціоналізації. Зовнішня та внутрішня інтернаціоналізація. Транснаціоналізація. Глобальні операції ТНК. Суть транснаціональних корпорацій. Визначення ТНК згідно ОЕСР та ЮНКТАД. Основні критерії приналежності до ТНК. Структурний критерій. Критерій результативності. Поведінковий критерій.

1. Наприкінці ХХ і початку ХХІ ст. у розвитку світової економічної системи все більш чітко почали проявлятися процеси, які отримали назву глобалізації або глобалізму.

Сутність глобалізму полягає в закономірному процесі формування єдиної загальносвітової економічної системи. Розвиток економічних зв'язків між окремими країнами та підприємствами приводить до все більшої їх взаємозалежності і на цій основі до виникнення єдиної, цілісної системи економічних відносин в масштабах всього світу.

Глобалізація відкриває перед людством величезні можливості у розширенні обміну товарами, послугами, інформацією, технологіями та капіталом, взаємодії в гуманітарній сфері, духовному збагаченні особистості. Водночас для значної частини людства глобалізація несе в собі й істотні загрози, зумовлюючи розмежування країн на «цивілізаційний центр» і «периферійну зону», поглиблюючи їх диференціацію в соціально-економічному розвитку. Тож подолання глобальної нерівності перетворилося в центральну проблему ХХІ ст.

Серед найголовніших причин глобалізації потрібно назвати зростаючу взаємозалежність економік різних країн, усе більшу цілісність і єдність світового господарства, в основі яких – посилення відкритості національних ринків, поглиблення міжнародного поділу і кооперації праці.

Розгортання процесу глобалізації вирізняється суперечливим впливом на національні економіки та на весь перебіг сучасного світового розвитку.

З одного боку, глобалізація небачено розширює можливості окремих країн щодо використання та оптимальної комбінації різноманітних ресурсів, їхньої більш глибокої і всебічної участі в системі МПП, з іншого – глобальні процеси значно загострюють конкурентну боротьбу, спричиняють маніпулювання величезними фінансовими та інвестиційними ресурсами, що становить реальну загрозу для країн із низькими і середніми доходами.

Промислово розвинені країни отримують найвідчутніші дивіденди від глобалізації. Шляхом торгівлі, інвестицій, доступу до зовнішніх джерел ресурсів глобалізація полегшує заміну низькокваліфікованої робочої сили за рахунок тих чи інших країн. Питома вага такої робочої сили в загальних витратах зростає за рахунок скорочення торговельних витрат, страхування рівня з/п і доходів. Тому у цих країнах скорочується податкова база і водночас зростає попит на соціальні гарантії при падінні можливостей щодо їх забезпечення.

Отже, основними наслідками глобалізації в індустріально розвинених країнах світу є такі. По-перше, змінюються підходи до розробки і здійснення торговельної, промислової та конкурентної політики. По-друге, зростання внутріфірмових трансакцій ускладнює реалізацію економічної й податкової політики. По-третє, уряди натрапляють на труднощі електронного управління трансакціями, оскільки зв'язок послаблюється. По-четверте, урядам стає важче реалізувати цілі соціального добробуту, адже мобільність капіталу зменшує ефективність трудового законодавства і стандарти праці.

Економіка глобалізується внаслідок виникнення нових форм конкуренції, коли зростаюча кількість суб'єктів світогосподарських зв'язків не має певної державної належності. Отже, глобалізація стає постійно діючим фактором і внутрішнього, і міжнародного економічного життя.

2. Об'єктивна основа виходу господарських суб'єктів за межі національних ринків, їх участь у МПП. Спеціальною ознакою МПП є те, що його суб'єктами є підприємства різних країн. Вони спеціалізуються на виготовленні певних продуктів і обмінюються ними на рівні

декількох країн або всього світового господарства. Завдяки такому обміну відбувся поділ праці в регіональному або світовому масштабі і вона втрачає національно відособлений характер. Процес виробництва інтернаціоналізується і така інтернаціоналізація виявляється в тому, що внаслідок МПП установлюються тісні відносини між декількома національними економіками.

Вони формуються так, що національні господарські структури зазнають подвійного зовнішнього впливу. З одного боку, стимулюється розвиток тих галузей економіки, для яких країна має найліпші умови. Масштаби виробництва в цих галузях розширюються настільки, що стає можливим задоволення потреб населення не лише своєї країни, але і населення країн-партнерів. З іншого боку, країна отримує можливість відмовитися від виробництва тих продуктів, для яких немає сприятливих умов і забезпечити свої потреби в них за рахунок відповідного імпорту. Процес інтернаціоналізації охоплює стадії інтернаціоналізації товарних ринків, виробництва, фінансових ринків, економіки, господарського життя.

Інтернаціоналізація характеризується як процес збільшення залучення господарських суб'єктів і міжнародні операції. Широка дуалістична концепція передбачає одночасний розгляд зовнішньої та внутрішньої інтернаціоналізації (табл. 1.1).

Табл. 1.1.

Дуалістична концепція інтернаціоналізаційного процесу

Елементи міжнародної діяльності	Зовнішня інтернаціоналізація	Внутрішня інтернаціоналізація
Торгівля	Експорт	Імпорт
Ліцензування	Продаж ліцензій за кордон	Придбання ліцензій в іноземній фірми
Спільні підприємства	Створення СП за кордоном	Створення СП з іноземним партнером на території своєї країни
100% інвестування за кордон	Створення або викуп підприємств (філіалів) за кордоном	Функціонування як філіалу, який контролюється іноземною фірмою

Спільна підприємницька діяльність з іноземними партнерами на території своєї країни, особливо у вигляді спільних підприємств може, а в більшості випадків, повинна розглядатися як важливий елемент у формуванні потенціалу для ефективного виходу на іноземні ринки.

3. 80-90-ті роки ХХ ст. характеризуються значним посиленням процесу інтернаціоналізації світової економіки. Транснаціоналізація являє собою процес посилення світової інтеграції в результаті глобальних операцій ТНК. Цей об'єктивний процес зумовлений міжнародним одиничним поділом праці. породжує транснаціональні форми кооперації. Деякі вчені вважають, що транснаціоналізація – якісно новий етап інтернаціоналізації господарського життя, який характеризується різким зростанням ролі зовнішніх факторів розвитку всіх держав і створенням транснаціонального капіталу. Інші трактують транснаціоналізацію як більш вузьку категорію – лише одну, хоча й найважливішу, форму загального процесу інтернаціоналізації господарського життя.

Глобальна конкуренція між фірмами змушує їх розглядати світ як величезний цілісний ринок. У боротьбі за контроль над ринком перетворення національних фірм у транснаціональні або підвищення ступеня «міжнародності» останніх часто стає однією з найважливіших умов зростання фірм. ТНК – найдинамічніший структурний елемент світової економіки. За мобільністю, здатністю до трансформації зв'язків та організаційних структур, швидкістю реакції на імпульси НТР вони набагато перевершують національні та регіональні форми господарських утворень. На відміну від них, ТНК не прив'язані до тієї чи іншої території, а отже, здатні з'єднати фактори виробництва різної державної належності і брати участь в освоєнні ринків у будь-якій частині світу. ТНК є, з одного боку, наслідком, а з іншого – причиною зростання міжнародної концентрації виробництва, а отже, і розгортання процесу інтернаціоналізації. Будучи на сучасному етапі однією з найефективніших організаційних форм інтернаціоналізації господарського життя, вони перебувають у центрі історичного

процесу глобалізації світової економіки. ТНК стали головним суб'єктом економічної діяльності у світовому економічному просторі, що модернізується.

4. Термін «ТНК» і його еквіваленти вперше з'явилися в 60-62 роках ХХ ст. На сьогодні відсутнє будь-яке загальноприйняте визначення ТНК. Дві міжнародні організації – Організація Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР) і Комісія ООН з Торгівлі та Розвитку (ЮНКТАД) розробили свої трактування, які вважаються найбільш авторитетними.

Згідно з ОЕСР, ТНК зазвичай включають компанії приватної, державної або змішаної форм власності, які знаходяться в різних країнах. При цьому одна або більше з цих компаній можуть здійснювати значний вплив на діяльність інших, особливо у сфері обміну знаннями і ресурсами.

Згідно з ЮНКТАД, ТНК – це підприємство, яке об'єднує юридичні особи будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох і більше країнах і здійснює проведення зв'язаної політики і загальної стратегії через один і більше центрів прийняття рішень. Виділяють три основних критерії належності до ТНК:

- структурний критерій;
- критерій результативності;
- поведінковий критерій.

Використовуючи *структурний критерій*, ТНК може бути визначена на базі двох підходів. Згідно з першим з них, транснаціональність детермінується кількістю країн, в яких функціонує фірма. Другий підхід передбачає, що транснаціональний статус визначається належністю власників фірм або її вищого управлінського персоналу до різних країн.

За допомогою *критерію результативності* ТНК визначається на базі абсолютної кількості активів, числа робітників, об'єму продажів або доходів за кордоном.

Згідно з *поведінковим критерієм*, фірма може бути названа транснаціональною, якщо її вищий менеджмент «думає інтернаціонально». Це визначення передбачає, що у зв'язку з тим, що транснаціональна (багатонаціональна) корпорація діє більше, ніж в одній країні, а її керівництво повинно розглядати весь світ, як сферу своїх потенційних ділових інтересів.

Формуючи тісні коопераційні взаємозв'язки, ТНК закладають міцний фундамент цілісності та взаємозалежності глобальної економіки.